

Міграційні детермінанти розвитку соціально-трудового потенціалу з позиції освітнього менеджменту

Визначено ключові вектори впливу міграційних процесів на розвиток соціально-трудового потенціалу, в тому числі на компоненту освіти. Обґрунтовано потребу посилення ролі освітнього менеджменту в Україні для здобуття конкурентних переваг на ринку освітніх послуг у міжнародному масштабі в тісній співпраці з державними, науковими і бізнес-структурами. Систематизовано пріоритетні заходи освітнього менеджменту з метою недопущення втрат соціально-трудового потенціалу країни та посилення конкурентних переваг вітчизняних закладів освіти у міжнародному просторі.

Ключові слова: міграційні процеси, соціально-трудовий потенціал, освітня міграція, освітній менеджмент.

Постановка проблеми. Якісні дослідження сфери соціально-трудових відносин обумовили потребу поступового переходу від розгляду категорії трудового потенціалу до потенціалу соціально-трудового, який більш комплексно відображає сферу соціальних взаємодій та додаткові можливості розвитку при цьому потенційних ознак населення. Складна змістовна сутність соціально-трудового потенціалу ускладнює його вивчення внаслідок неперервних поліфакторних впливів, з-поміж котрих міграція для регіонів України посідає чільне місце.

Тривалість та закономірність міграції в умовах подальших глобалізаційних процесів призвела до достатньої її видової різноманітності. Освітня міграція тут формує потужний напрям [6, с. 30-31; 4, с. 35]. Оскільки рівень просторової мобільності населення вирізняється наростаючими тенденціями саме серед молоді, яка є більш гнучкою й адаптивною до системи поглядів, способу життя населення інших країн, міграції з метою здобуття освіти стають усе звичнішим явищем. Їх варіативність є доволі обмеженою (виїзд на навчання за кордон – подальше працевлаштування за кордоном), а активність наростає з наближенням до державних кордонів (особливо це стосується освітніх міграцій у транскордонному просторі). За таких умов виникає гостра потреба більш ефективного освітнього менеджменту вітчизняних закладів освіти з метою посилення їх конкурентних позицій у міжнародному просторі.

© С. Р. Пасєка, 2013.

Це важливо і в контексті потреби збереження наявного поки що на теренах України інтелектуального потенціалу, і хоча б часткового додання тенденцій освітньої, наукової міграції громадян України в більш розвинені економічні системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу даного дослідження сформувавши напрацювання вчених з проблем розвитку соціально-трудового потенціалу, міграції, а також освітнього менеджменту. Зокрема щодо першого напрямку варто відзначити напрацювання І. Бережної, О. Грішньої, М. Долішнього, С. Злупка, А. Колота, Е. Лібанової, К. Міхуринської, В. Новікова, О. Новікової, В. Онікієнка, С. Пирожкова, У. Садової, М. Семикіної, Л. Шаульської, Л. Шевчук та ін. Досить ґрунтовні розробки з міграційної проблематики, у тому числі за освітнім вектором, знаходимо у працях таких вчених, як О. Варецька, О. Гайдуцький, Г. Герасименко, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, О. Пуригіна, М. Романюк, У. Садова, О. Хомра та ін. Щодо освітнього напрямку, то тут доволі глибокі напрацювання здійснили Ю. Бажал, Л. Гриневич, О. Гринькевич, О. Другов, Г. Зелінська, В. Кремень, В. Куценко, С. Ніколаєнко, В. Пашков, Л. Рижак, А. Сбруєва, Л. Семів, А. Шевчук та ін. Разом з тим, у вітчизняній науці доволі обмежено висвітлені підходи до регулювання освітніх міграцій з метою здобуття конкурентних переваг у міжнародному просторі та недопущення подальших втрат соціально-трудового потенціалу регіонів, що підтверджує актуальність і оригінальність даної теми дослідження.

Метою статті є визначення міграційних детермінант розвитку соціально-трудового потенціалу та шляхів подолання деструктивних наслідків його втрат через ефективний освітній менеджмент у вітчизняному інституційному просторі. Для виконання мети виконані завдання:

- з'ясовано основні вектори впливу міграційних процесів на розвиток соціально-трудового потенціалу, в тому числі на компоненту освіти;
- обґрунтовано потребу ефективізації освітнього менеджменту в Україні для здобуття конкурентних переваг на ринку освітніх послуг у міжнародному масштабі;
- систематизовано пріоритетні заходи освітнього менеджменту з метою недопущення втрат соціально-трудового потенціалу країни та посилення конкурентних переваг вітчизняних закладів освіти у міжнародному просторі.

Виклад основного матеріалу. Векторність впливу міграційних процесів на розвиток соціально-трудового потенціалу як доволі складної соціоекономічної категорії є досить різноплановою. Для України вона

зводиться здебільшого до негативних наслідків у силу поступання за якісними параметрами ринків праці та інших сфер суспільного життя проти розвинених економічних систем. Детермінації міграції соціально-трудового потенціалу слід розглядати покомпонентно з урахуванням, що його структуру на особистісному рівні формують здоров'я, мораль, активність, інтелект, організованість, освіта, професіоналізм, ресурси робочого часу й інноваційність [7, с. 407; 2]. Бачимо, що серед потенційних компонентів вирізняється освітня, яка на вищих інституційних рівнях акумулюється в інноваційній (мікрорівень) та інтелектуальній (рівень систем вищого порядку) потенційних ознаках населення [5, с. 11].

Міграційні впливи на соціально-трудова потенціал найбільше виражаються відносно демохарактеристик населення, стану здоров'я й інтелекту (деструктивні прояви особливо проявляються при нелегальній зайнятості з невідповідністю здобутому освітньо-кваліфікаційному рівню). Наслідки впливів на освітню компоненту диференціюються за різними інституційними рівнями, проте для особистості переважно ведуть до втрати знань через швидке їх старіння при некваліфікованій праці. Натомість за умов легальної міграції з дотриманням гідних вимог організації праці особа-мігрант має кращі передумови доступу до нових знань, що може навпаки конструктивно позначатись на її освітньому потенціалі (табл. 1).

Таким чином, бачимо два «полюси» міграційних детермінант розвитку соціально-трудова потенціалу особистості, які найбільше залежать від легальності міграції (тобто її правового статусу), дотримання роботодавцями норм трудового права, відповідності сфери зайнятості здобутому освітньо-кваліфікаційному рівню та особистісним характеристикам, як от схильність до творчості, креативності, організованості, прояву лідерських якостей тощо. За умов невідповідності праці згаданим параметрам міграційні детермінанти проявляються виключно у негативному аспекті і при неможливості рееміграції ведуть до втрат соціально-трудова потенціалу особи-мігранта.

Розуміючи незворотність активних міграційних процесів для регіонів України та наразі їх деструктивні впливи на соціально-трудова потенціал населення, потребують удосконалення механізми їх регулювання. Вважаємо, що в даний час пріоритетним напрямом міграційної політики держави має бути регулювання освітньої міграції, адже молоде покоління з новими ціннісними орієнтирами та значно вищими інноваційними установками повинно виступати рушієм соціально-економічного поступу країни, а не активними учасниками міграцій з України. Відтак концептуальною метою регулювання освітніх міграцій має

Таблиця 1

Міграційні детермінанти розвитку соціально-трудового потенціалу: покомпонентний підхід*

№ з / п	Потенційна компонента	Переважаючі деструктивні детермінації	Переважаючі конструктивні детермінації	Пріоритети покращення
1	Здоров'я	Надмірні психоемоційні навантаження, посилені зміною способу життя	Здобуття досвіду способів рекреації	Підтримка інституту відповідальності за порушення правових норм та додання нелетальності
2	Мораль	Втрата націоналістичних ціннісних орієнтирів, виключне переважає матеріальних інтересів	Підвищення цінності сім'ї, традицій	Максимальне залучення до різних форм самоорганізації мігрантів, об'єднань діаспори
3	Активність	Надмірні фізіологічні навантаження з вимушеною підвищеною активністю	Набуття навиків швидкого мислення, адаптивності до мінливих умов	Націленість на пріоритет здобуття нових навиків супроти монотонних дій
4	Інтелект	Деінтелектуалізація за умов некваліфікованої праці	Здобуття нових навиків щодо способів використання інтелектуальних затратків	Підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці з відпо-відністю інтелектуальним зататкам
5	Організованість	Надмірні фізіологічні навантаження з високою монотонністю та виконанням роботи до межі виснаження	Розвиток здібностей самоорганізації з метою ефектизації ресурсного використання	Підвищення правової культури мігрантів з метою захисту трудових прав (на гідні умови праці згідно міжнародних норм)

Продовження табл. 1

№ з / п	Потенційна компонента	Переважаючі деструктивні детермінації	Переважаючі конструктивні детермінації	Пріоритети покращення
6	Освіта	Втрага освітньо-кваліфікаційного рівня за умов невідповідної йому праці	Здобуття нових знань, у т. ч. загально-світоглядних	Посилення співпраці на договірних засадах з конкретизацією на окремих професійних групах
7	Професіоналізм	Втрага за умов некваліфікованої, фізично виснажливої праці	Одержання досвіду прийняття рішень, результатів праці інших осіб	Селективне залучення кращих спеціалістів до проєктів міжнародного співробітництва
8	Ресурси робочого часу	Масові деформації збалансованого нормування часу з порушенням регламентованих норм	Здобуття досвіду нормування особистісного часу	Підвищення правової культури мігрантів з метою захисту прав на нормований робочий час
9	Інноваційність	Демотивація інноваційної діяльності через домінування виснажливої фізичної праці	Доступ до інноваційних технологій, досвід їх експлуатації й удосконалення	Посилення співпраці на договірних засадах з конкретизацією на окремих професійних групах із високою інноваційною активністю

* Складено автором.

бути створення сприятливих умов здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня в Україні з подальшими можливостями працевлаштування. Тобто пріоритетом мають бути непрямі методи впливу з пониженням рівня просторової мобільності молоді з зовнішніми орієнтирами. З іншого боку, у випадку навчання молоді за кордоном має бути розроблена система регуляторних заходів, спрямована на реєміграцію таких осіб з метою подальшого працевлаштування в Україні. Третьою «гілкою» такої політики має бути правовий захист громадян України, що навчаються за кордоном у силу неприпустимості їх обмеження у використанні права вибору місця навчання.

Складність регулювання освітніх міграцій вимагає участі не лише органів державної влади різного рівня (загальнодержавного, місцевого), але й інших інституцій, з-поміж котрих вітчизняні заклади освіти повинні відігравати важливу роль, посилюючи ефективність використання інструментарію освітнього менеджменту задля здобуття конкурентних переваг своїх освітніх послуг на міжнародному рівні (рис. 1).

З рис. 1 особливу увагу звертаємо на потребу ефективізації освітнього менеджменту на інституційному рівні закладів освіти з метою здобуття конкурентних переваг на ринку освітніх послуг у міжнародному масштабі. При цьому не слід відкидати значущість їх активної співпраці з державними, науковими та бізнес-структурами задля здобуття конкурентних переваг освітніх послуг на міжнародному рівні. У реальності досягти цього є вкрай складно, причинами чому є гонитва вузів за абітурієнтами-громадянами України в умовах демографічної кризи, залишкове державне фінансування, проблеми матеріально-технічного забезпечення (особливо це дається взнаки відносно науково-дослідницької діяльності й мотивації педагогічного персоналу), а також часта практика суб'єктивного ліцензування, акредитації на право надання освітніх послуг, що формує передумови недобросовісної конкуренції на ринку.

Такі складні умови все ж таки часто виражаються у спроможності вітчизняних освітніх закладів адаптуватись до них та здійснювати такий освітній менеджмент, що дозволяє їм залишатись на відносно сталих конкурентних позиціях. Зокрема, згідно світового рейтингу вищих навчальних закладів Top Universities з визначенням 700 кращих у групу «600+» потрапило 2 українські, що все таки засвідчує певні конкурентні позиції вітчизняної освіти [8]. З іншого боку, пам'ятаючи, що для залучення іноземного студента важливою є відмінна віртуалізована база освітнього закладу, мусимо констатувати, що українські вузи не потрапили в числові показники дуже важливого рейтингу

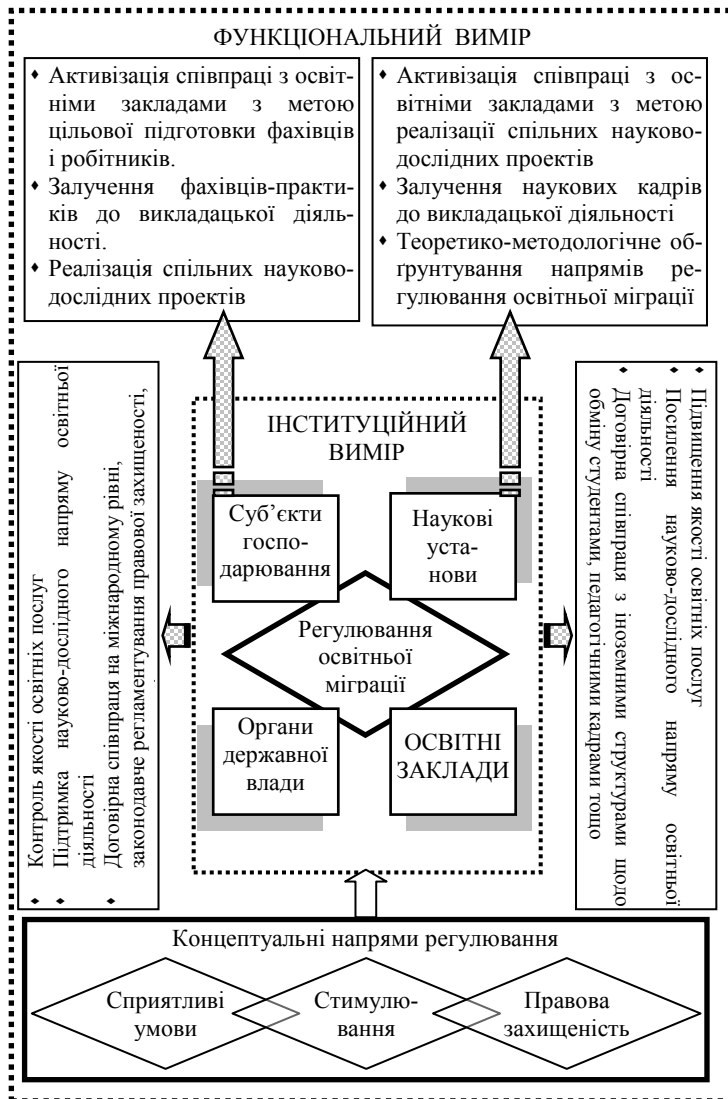

Рис. 1. Система регулювання освітньої міграції в контексті забезпечення конструктивних її детермінант розвитку соціально-трудового потенціалу (Складено автором)

Webometrics Ranking of World's Universities, за яким аналізують ступінь представлення діяльності університетів в Інтернет-просторі [3; 1]. Така ситуація вимагає удосконалення системи заходів, спрямованих на здобуття конкурентних переваг вітчизняних закладів освіти через інструментарій освітнього менеджменту, що є важливою передумовою регульованості освітньої міграції.

У даному ключі вважаємо за доцільне з наукової точки зору визначити основні напрями освітнього менеджменту задля посилення конкурентних позицій вітчизняної освіти і для громадян України, і для громадян розвинених держав:

- 1) пониження рівня просторової мобільності української молоді з більшою орієнтацією здобуття освіти на батьківщині:
 - виключний пріоритет визначення ліцензійних обсягів підготовки випускників до поточних і перспективних потреб регіональних ринків праці та потенційних потреб нових видів економічної діяльності з домінуванням віртуального робочого місця;
 - підвищення рівня викладання через мотивацію педагогічного персоналу до використання нових методик, неперервного оновлення знань;
 - посилення практичної бази засвоєння матеріалу, покращення можливостей науково-дослідної діяльності;
 - активізація співпраці з іноземними закладами освіти з метою обміну студентами, стажування викладачів тощо;
 - долання масової практики корупції і схильностей самих студентів до необ'єктивного здобуття відповідної оцінки, зокрема через списування;
- 2) залучення іноземних студентів за чітким селективним підходом:
 - максимальне покращення сервісних можливостей веб-сайтів вітчизняних освітніх закладів з глибоким інформаційним наповненням переваг навчання;
 - розвиток дистанційних форм навчання з мовною диференціацією;
 - значне вдосконалення мовних навиків педагогічного персоналу;
- 3) залучення до співпраці громадян України, які навчаються за кордоном:
 - залучення до викладацької, науково-дослідної діяльності;
 - спільна видавничо-наукова, методична діяльність.

Підвищення ефективності освітнього менеджменту за вказаними напрямками матиме помітний вплив на міграційні установки молоді, які зараз усе чіткіше вирізняються з формуванням усталених міграційних освітніх мереж. Підтримка освітніх закладів державою через

інструментарій об'єктивного ліцензування й акредитації, цільову фінансову, матеріально-технічну й інформаційну допомогу дозволить у реальності покращити конкурентні позиції освітніх послуг на міжнародному, зокрема європейському, рівні. В іншому ж випадку освітня міграція з неперервним посиленням призведе до втрат соціально-трудового потенціалу держави, коли найбільш інтелектуальні, активні й креативні особи після навчання за кордоном будуть залишатись там для подальшої трудової діяльності. Для розвитку держави такі тенденції виліваються у колосальні втрати і їх долання є доволі складним та темпологічно затратним процесом.

Висновки. Отже, міграція сьогодні виступає потужною детермінантою розвитку соціально-трудового потенціалу і на рівні особи, і на рівні всієї держави. Усе більше такі детермінуючі впливи проявляються відносно освітньої потенційної компоненти через явище освітньої міграції. Нажаль, для України вона доволі часто не відзначається циркулюючим характером, тобто не супроводжується рееміграційними процесами. З іншого боку, пониження міграцій у сучасному глобалізованому світі є неможливим. Тому завданням вітчизняних закладів освіти постає проведення такого освітнього менеджменту, що б дозволив забезпечити достатні конкурентні позиції на міжнародному ринку. З одного боку, це повинно дозволити понизити втрати соціально-трудового потенціалу держави. З іншого ж, важливим ефектом має бути залучення високоінтелектуального, інноваційно активного іноземного студента у вітчизняну систему освіти.

Список використаних джерел

1. Вебометричний рейтинг університетів світу: Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Вебометричний_рейтинг_університетів_світу.
2. Генкин Б. М. Экономика и социология труда : учеб. Пособ. / Б. М. Генкин. – М. : Норма, 2007. – 448 с.
3. За полгода пять украинских вузов вылетели из международного рейтинга – Webometrics Ranking of World's Universities: Новости: FINANCE.ua. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/08/10/307008>.
4. Западнюк С. О. Аналіз науково-методичних підходів до суспільно-географічного дослідження міграцій населення / С. О. Западнюк // Український географічний журнал. – 2007. – №1. – С. 34-38.
5. Пасека С. Р. Розвиток соціально-трудового потенціалу в умовах модернізації економіки регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / С. Р. Пасека. – Сімферополь : НАПКБ, 2013. – 40 с.

6. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 312 с.
7. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: критерії оцінювання та показники ефективності : монографія / У. Я. Садова ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2005. – 407 с.
8. Українські університети потрапили в рейтинг кращих ВНЗ світу: Новини: Суспільство: iPress.ua. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/ukrainski_universytety_potrapily_v_reyting_krashchyh_vnz_svitu_7741.html

Пасєка С.Р. Миграционные детерминанты развития социально-трудового потенциала с позиции образовательного менеджмента.

Определены ключевые векторы влияния миграционных процессов на развитие социально-трудового потенциала, в том числе на компоненту образования. Обоснована необходимость усиления роли образовательного менеджмента в Украине для получения конкурентных преимуществ на рынке образовательных услуг в международном масштабе в тесном сотрудничестве с государственными, научными и бизнес-структурами. Систематизированы приоритетные мероприятия образовательного менеджмента с целью недопущения потерь социально-трудового потенциала страны и усиления конкурентных преимуществ отечественных учебных заведений в международном пространстве.

Ключевые слова: миграционные процессы, социально-трудовой потенциал, образовательная миграция, образовательный менеджмент.

Pasyeka S.R. Migration Determinants of Social and Employment Potential from the Perspective of Educational Management.

In the article are determined the key vectors of the impact of migration on the development of social and employment potential, including the education component. Grounded the need to strengthen the role of educational management in Ukraine for maximizing competitive advantages in the market of educational services in the international scale, in close cooperation with government, academic and business structures. Systematized educational management priority measures to prevent the loss of social and employment potential and increasing the competitiveness of domestic educational institutions in the international space.

Keywords: migration processes, social and employment potential, educational migration, educational management.